

Рецензія

доктора юридичних наук, професора, професора кафедри цивільного, господарського та екологічного права Національного технічного університету Миколи Миколайовича Потіпа на дисертацію Анастасії Романівни Гаподченко (Закопай) на тему: «Альтернативні (позасудові) способи вирішення правових спорів», поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми. Розвиток громадянського суспільства, зростання самостійності й автономності суб'єктів суспільних відносин призводять до поступового інтегрування приватноправових основ у публічно-правову сферу. При цьому змінюється сама роль держави і характер її взаємодії з громадянами. Як наслідок, формується потреба в удосконаленні підходів до вирішення спорів за участю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб. Альтернативні (позасудові) способи вирішення конфліктів є не тільки унікальним інструментом для оновленого підходу до конфлікту, а й певною «інвестицією» у розвиток української правової культури та суспільних відносин.

Обраний Україною європейський вектор розвитку позначився появою у чинному законодавстві численних положень про можливість та пріоритетність примирення конфліктуючих сторін, примату партнерських відносин між державою та громадянами, компенсуючи цим певну недосконалість спеціального законодавства про застосування альтернативних (позасудових) способів захисту прав особи та визнаючи легальність її використання як форми врегулювання публічно-правових та приватно-правових спорів.

Аналіз положень дисертації свідчить про намагання автора комплексно підійти до вирішення поставлених задач. Чітко проглядається певна система та послідовність у висвітленні проблем, що стосуються об'єкта дослідження.

Розбудова української державності безпосередньо пов'язана із реформуванням законодавства України про застосування та пошуку напрямів

оптимізації захисту прав особи у позасудовий спосіб, що і визначило актуальність рецензованого дисертаційного дослідження А.Р. Гаподченко (Закопай).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, які сформульовані у дисертації, їх новизна.

Дисертантка поставила за мету встановити на основі комплексного аналізу наявних наукових та нормативних джерел визначити на основі комплексного аналізу наявних наукових і нормативних джерел сутність альтернативних (позасудових) способів вирішення правових спорів, задля обґрунтування напрямів підвищення ефективності їх реалізації. Об'єкт та предмет дослідження сформульовані вдало і відповідають вимогам МОН України.

Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлений досить раціональною та внутрішньо узгодженою структурою дисертаційної роботи. Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації становлять наукові праці фахівців у галузі цивільного права, господарського права, адміністративного права та процесу, інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. Нормативною основою дослідження є Конституція України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють застосування альтернативних (позасудових) способів захисту прав особи. Враховано також проекти нормативних актів, а також законодавство деяких зарубіжних країн, досвід яких щодо правового регулювання застосування альтернативних (позасудових) способів захисту прав особи в Україні.

Теоретичну, нормативну та емпіричну основу дослідження становлять законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України; наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених; статистичні дані Державної служби статистики України за період 2021–2024 рр., відомості на офіційних веб-сайтах суб'єктів публічної адміністрації, правова публіцистика.

Оцінюючи обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження А.Р. Гаподченко (Закопай) слід відзначити, що така характеристика у рецензованому дослідженні забезпечена повною мірою. Це обумовлено передусім коректним використанням підходів та методів наукового пізнання, логічною послідовністю дослідження різних аспектів застосування альтернативних (позасудових) способів захисту прав особи в Україні, досить виваженою аргументацією основних положень дисертації. Варто зауважити, що у дисертації використано широкий спектр методів наукового пізнання, зокрема, виділяється використання вченою діалектичного методу пізнання правових явищ, методи аналізу та синтезу; формально-юридичний, порівняльно-правовий, історико-правовий, статистичний, логічний та інші методи. Таке ставлення до методології дослідження додає рецензованій роботі особливого наукового значення та цінності. Також, автор методологічно правильно підходить до визначення меж дослідження, визначаючи як межі предмету та об'єкту дисертаційного дослідження. Крім того, авторка демонструє добре володіння формально-юридичним, системно-структурним та структурно-функціональним методами наукового пізнання, прийомами логічного аналізу і синтезу тощо. Їх застосування обумовлене системним підходом, що дало дисертантці можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і юридичної форми.

Обґрунтованість і достовірність результатів дисертаційної роботи А.Р. Гаподченко (Закопай) обумовлюється належним і достатньо якісним підбором емпіричної бази дослідження. Авторкою досліджено десятки нормативно-правових актів та чисельна кількість наукових джерел.

Достовірність і наукова новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Зміст дисертації характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Чітко виражений теоретичний підхід, зокрема, вдало розроблені дефініції, класифікації і критерії дозволили автору аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних

проблем застосування альтернативних (позасудових) способів захисту прав особи в Україні. До факторів, що обумовлюють достовірність та обґрунтованість дослідження необхідно віднести і досить вдало обрану структуру дисертації, яка відображає логіку викладу змісту дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень юридичної науки визначити правові засади забезпечення застосування альтернативних (позасудових) способів захисту прав особи в Україні, запропонувати авторське бачення напрямів його удосконалення з врахуванням складного та міжгалузевого характеру предмету дослідження А.Р. Гаподченко (Закопай).

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих здобувачем особисто.

Визначаючи обґрунтованість та **наукову новизну** основних наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації, слід почергово ознайомитись із її структурними елементами для формування уявлення про ступінь дотримання автором методології та найкращих практик наукового дослідження.

У розділі 1 «Теоретична характеристика системи способів вирішення правових спорів» авторкою робиться висновок про те, що від вибору застосування способу захисту порушеного права та відповідно правового спору залежить ефективність та якість реалізації інтересів та прав особи. Авторкою встановлюється, що правовий спір може бути вирішено або через пошук компромісного рішення, або через встановлення державного примусу, де компромісне врегулювання правового спору здатно задовольнити потреби та інтереси всіх учасників правовідносин, і здатно вирішити складні задачі гуманізації публічно-управлінських та приватних правовідносин. Варто підтримати дисертантку в акцентуації положення, що встановлення виконавчого імперативу часто пов'язується із відсутністю паритету у взаємовідносинах учасників правового конфлікту, де один із учасників стає

переможцем, а інший переможеним, що свідчить про асиметричність врегулювання правового спору, і має застосовуватися лише у тих відносинах, де ведення перемовин та поступок є неприйнятним, виходячи із змісту відповідних правовідносин (с. 56-60).

Розділ 2 «Реалізація альтернативних (позасудових) способів вирішення правових спорів» структурно складається з п'яти підрозділів і присвячений дослідженню процесуальних аспектів застосування альтернативних (позасудових) способів захисту прав і свобод особи. У підрозділі 2.1. авторкою вирішено наукове завдання із здійснення характеристики адміністративного оскарження як альтернативний (позасудовий) спосіб вирішення правових спорів, що дозволило А.Р. Гаподченко (Закопай) обґрунтувати висновок, що реалізація процедури адміністративного оскарження відноситься до способів, впровадження яких дозволяє відновити порушені інтереси, сприяти забезпеченню ефективності адміністративних процедури та публічно-управлінської діяльності, гарантувати належну реалізацію функцій, завдань та повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування.

Підрозділ 2.2. рецензованого дослідження присвячено здійсненню характеристики самозахисту як альтернативного (позасудового) способу вирішення правових спорів. В ході виконання такого наукового завдання дисертанткою обґрунтовано висновок, що головною перешкодою до поширення практики застосування засобів самозахисту є їх доволі фрагментарна регламентація згідно із чинним законодавством, що актуалізує питання закріплення на рівні окремого параграфу Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, а також окремих галузевих Законів України (Закону України «Про оренду землі», зокрема) питання допустимості їх застосування та формалізації відповідних процедур, адже виходячи із здійсненого контент-аналізу національної судової практики встановлюється, що реалізація принципів свободи договору та

диспозитивності учасниками правовідносин здійснюється крізь призму нормативно-правових законодавчих положень (с. 80-85).

У підрозділі 2.3 «Медіація як альтернативний (позасудовий) спосіб вирішення правових спорів» дисертанткою обґрунтовано такі ознаки медіації, як: 1) всебічний характер; 2) ініціативність; 3) допустимість множинності сторін з боку кожної із сторін спору; 4) прийнятність та допустимість врегулювання спору шляхом переговорного процесу; 5) неформалізований характер здійснення процедури медіації; конфіденційність та збереження таємниці спору; 6) неупередженість та незалежність медіатора; 7) рівність правомочностей, якими наділяються учасники спору; 8) досягнення згоди щодо змісту рішення у спорі, що дозволяє сприяти гарантуванню добровільності його виконання (с. 115-119).

У підрозділі 2.4 «Арбітраж як альтернативний (позасудовий) спосіб вирішення правових спорів» визначено, що позитивними характеристиками арбітражу є: формалізація такого способу врегулювання правових спорів, де арбітр є особою, що ухвалює рішення у справі, що означає досягнення відповідного рівня результативності захисту суб'єктивних приватних прав особи: примусовість забезпечення виконання рішень арбітрів, що відрізняє їх від рішень медіаторів, які переважно виконуються добровільно (с. 127-131).

У підрозділі 2.5 «Напрями забезпечення ефективності застосування альтернативних (позасудових) способів вирішення правових спорів в Україні» дисертанткою обґрунтовано, що організаційними напрямами удосконалення впровадження системи альтернативних (позасудових) способів врегулювання спорів є: 1) активізація просвітницької інформаційної діяльності функціонування розгалуженої системи центрів медіації; 2) створення при місцевих судах, окружних адміністративних судах окремої посади медіатора; 3) функціонування центрів медіації при центрах надання безоплатної правничої допомоги (с. 138-140).

Зауваження за змістом дисертації. Однак, як і при дослідженні будь-якої складної і нової теоретичної проблеми, у дисертації міститься ряд

спірних, неузгоджених і не зовсім обґрунтованих положень, які можуть стати підґрунтям наукової дискусії і напрямами подальшої розробки даної проблеми. Зокрема:

- 1) Поза увагою авторки залишилось питання застосування арбітражу як способу врегулювання господарсько-правових спорів, що виникли у зв'язку із початком збройної агресії росії проти України щодо російської федерації та її юридичних і фізичних осіб, що призвело до запровадження відносно них спеціальних економічних санкцій, які значною мірою обмежували вчинення правочинів, здійснення платежів та загалом операцій з російською стороною. Одним із наслідків запровадження таких санкцій стала неможливість виконання зовнішньоекономічних контрактів, укладених з російськими контрагентами, що зі свого боку призвело до численних спорів, які було передано на розгляд міжнародних комерційних арбітражів. Присвячення окремої дослідницької уваги такому питанню значно підвищило б рівень практичної цінності рецензованого дослідження;
- 2) Україна суттєво посилила захист прав інтелектуальної власності на законодавчому рівні. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності», який було ухвалено у березні 2023 року, імплементовано європейські стандарти щодо загальних зобов'язань, цивільних заходів, процедур і засобів захисту ІР-прав. При цьому питання захисту права інтелектуальної власності і застосування альтернативних (позасудових) способів вирішення спорів автором зроблено акцент на врегулюванні таких способів засобами комерційного арбітражу, тоді як дієвість адміністративного оскарження та медіації авторкою не розглянуто;
- 3) в межах здійсненого дослідження не визначено критерії правомірності застосування притримання майна у порядку судового

розгляду спору та із застосуванням позасудових способів врегулювання спорів.

В той же час висловлені зауваження переважно мають характер побажань і суттєво не впливають на загальну високу наукову цінність рецензованої роботи та позитивну оцінку проведеного автором дослідження.

Вдалих і логічно поєднаний вибір у дослідженні питань, їх актуальність, розумне співвідношення теоретичних міркувань та прикладів з практики, чіткість викладу матеріалу, аргументованість наукових висновків і узагальнень свідчать про значний науковий рівень проведеного дослідження та його практичне значення.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях за темою дисертації.

Основні положення дисертації відображені у чотирьох наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, а також у трьох тезах наукових доповідей на науково-практичних заходах, що свідчить про ретельну роботу, проведenu дисертантом щодо апробації результатів дослідження.

Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, їх обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам МОН України. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні положення дисертації та її наукові висновки.

Спрямованість науково-практичних конференцій, де здійснювалась апробація дисертації, характер статей дисертантки, в яких відображено положення рецензованої роботи, повною мірою вказують, що дисертація пройшла належну апробацію та є самостійною науковою працею, що має завершений комплексний характер.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться в роботі, можуть бути використані в: науково-дослідній сфері – шляхом їх використання при подальшій розробці теоретичних проблем, пов'язаних із проведенні подальших досліджень

проблем реалізації задач та напрямів підвищення ефективності альтернативних (позасудових) способів вирішення правових спорів; у освітньому процесі – при здійсненні підготовки підручників, навчальних посібників, виробленні лекційних курсів та навчальних занять, навчальних програм, навчально-методичних комплексів із дисциплін: «Цивільне право», «Адміністративне право», «Господарське право і процес» та ін.; у правотворчій діяльності – у процесі розробки та підготовки проєктів нормативно-правових актів, що визначають ефективність застосування альтернативних (позасудових) способів вирішення правових спорів (лист Комітету Верховної Ради України з питань правової політики №04-26/18-2024/110837 від 21 травня 2024 року); у правозастосовній діяльності – для оптимізації діяльності суб'єктів владних повноважень із питань управління та поведіння з відходами в Україні.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Дисертація А.Р. Гаподченко (Закопай) є самостійною кваліфікаційною науковою роботою, що містить науково-обґрунтовані висновки та рекомендації, які виставлені автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів та текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення цитування. Авторкою дотримано норми чинного законодавства України про авторське право та суміжні права.

Отже, у дисертації А.Р. Гаподченко (Закопай) на тему «Альтернативні (позасудові) способи вирішення правових спорів» відсутні порушення академічної доброчесності.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України.

Викладене дозволяє зробити висновок, що дисертація «Альтернативні (позасудові) способи вирішення правових спорів» є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для

правової науки, тобто повністю відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Анастасія Романівна Гаподченко (Закопай) – на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

професор кафедри
цивільного, господарського та екологічного права
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор

М.М.Потіп

Підпис Ю.І. Тюрі завіряю:
вчений секретар Вченої ради
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Т.М. Калюжна